

14.Hafta

Dönemin Değerlendirilmesi ve Kapanış

Merhaba arkadaşlar. Bir dönemin daha sonuna ulaşmış bulunuyoruz. Güz dönemini de hesaba katarsak 28 haftalık bir beraberliğin sonuna geldik. Pek tabii ki dersimizin sona ermesi ilişkimizin burada sona ereceği anlamına gelmiyor. Eğitim hayatınızın geri kalanında ve mezuniyetten sonra da benimle temasınızı sürdürmenizi diliyorum. Bugün amacım özel olarak bahar döneminin, genel olarak da siyasi düşünceler tarihinin genel bir özetini sunmak ve sizi gelecekte de meşgul etmesini umduğum bazı sorularla sizi baş başa bırakmak.

“İnsan yaşamının amacı nedir?” sorusu Sokrates’ten günümüze tüm düşünürlerin zihnini meşgul etmiştir. Nitekim, bu soruya verilecek objektif bir cevabın araştırılması Aristoteles’in *Nikomakhos Etiği (NE)* adlı eserinin başlıca konusunu teşkil eder. Aristoteles, bu soruya verilecek ilk cevap hususunda insanların çoğu arasında bir görüş birliği olduğu fikrindedir: İster bilge ister cahil, ister zengin ister fakir olsun, çoğu birey insan yaşamının amacının “mutluluk” (*eudamonia*) olduğunu düşünür. Gerçekten de mutluluk “tüm şeylerin kendisini amaçladığı ‘iyi’ye (the good)” karşılık gelir. Mutluluk bir başka amaca ulaşılmasına hizmet eden bir araç değil bizzat kendisi en yüce amaçtır. Tüm eylemlerimizin ulaşmayı amaçladığı ‘iyi,’ mutluluktur (*NE*, Book 1).

Peki ama mutluluk nedir? Tüm düşünce ve eylemlerimize ilham veren bu nihai amaca nasıl ulaşabiliriz? İşte bu soruya verilen cevaplar arasında bir görüş birliğinden söz etmek mümkün görünmemektedir. Aristoteles’e göre herkes bu ikinci soruya kendi bakış açısından subjektif cevaplar vermektedir. Buna göre kimi mutluluğu yiyip-içme ve cinsel haz arayışı gibi dünyevi zevklerle ilişkilendirirken,

kimisi de şan, şöhret elde etmenin insana mutluluğu sağlayacağını düşünmektedir. Sofist Protagoras'ın "insan her şeyin ölçüsüdür" sözüyle özetlenebilecek, tüm bireyler için evrensel olarak geçerli olan objektif bir "mutluluk" (iyi hayat = the good life) anlayışının olmadığını ima eden bu ahlaki rölativizmi Aristoteles'in kabul etmesi mümkün değildir.

Aristoteles, hocası Platon gibi, insanın onu diğer canlı varlıklardan ayırt eden "akıl" (*logos*) melekesi sayesinde kendisi için objektif olarak iyi olanın ne olduğunu bulabileceğine inanır. Buna göre, insana mutluluğun yolunu açan "iyi hayat," ruhun erdemlere uygun olarak eylemde bulunduğu bir hayat tarzıdır. Aristoteles'e göre, eğer birden fazla [türde] erdem varsa, mutluluk en üstün olan erdeme göre ruhun eylemlerini yönlendirmesiyle mümkün olacaktır. Dahası, mutluluk bir kez elde edilip sonrasında sürekli olarak sahip olunan bir şey değildir: Bireyin bir ömür boyu erdeme uygun yaşam sürmesi gerekir (*NE 1098a17-22*).

Bireye mutluluğu sunacak olan iyi hayatın objektif olarak akıl yoluyla bulunabileceğine inanan Aristoteles, siyasete de böyle bir hayatın yaratılıp sürdürülebileceği koşulları sunma görevini yükler: Siyaset insanları mutlu etme sanatıdır. Aristoteles'e göre erdemli hayat, kendisinden önce gelen aile, köy gibi birlikte yaşam biçimlerinin de amacını (*telos*) teşkil eden ve bu anlamda en yetkin sosyal varoluş biçimi olan şehir-devleti (*polis*) düzeni içerisinde mümkün olacaktır. Aile, köy gibi kendinden önce gelen birliktelikler yaşamı mümkün kılmak için ortaya çıkmış iken, şehir-devleti "iyi yaşam"ı mümkün kılmak için var olur (*Politics 1252b27-30*). Bu anlamda, siyasetin vatandaşların hayat anlayışları karşısında kayıtsız/tarafsız kalması söz konusu değildir. Aristoteles için şehir-devleti bireylerin erdemli vatandaşlar haline getirildikleri bir okul vazifesi görür. Bu çerçevede, Aristoteles'in ahlak ve siyaseti iç içe geçmiş olarak düşündüğünü söyleyebiliriz.

Aristoteles'in bireysel iyi yaşam anlayışına ve siyasetin bu anlayışı gerçekleştirmedeki rolüne ilişkin görüşlerini antik dünyanın hâkim paradigması olarak sunmak yanlış olmaz. Klasik ahlak ve siyaset paradigması olarak adlandırabileceğimiz bu bakışa göre, ahlak ve siyaset alanları iç içe geçmiş durumdadır. Bu iç içe geçmişlik orta çağ boyunca da devam etmiştir. Ancak, klasik dönemden farklı olarak bu dönemde iyi hayat anlayışının içeriğini akıl yoluyla keşfetmemizden çok, vahiy yoluyla öğrendiğimiz ilahi dinlerin (Musevilik, Hıristiyanlık ve İslam) emirlerini takip ederek anlamamız mümkündür. Klasik döneme benzer bir biçimde, Aziz Augustine'in *De Civitate Dei (Tanrı Şehri)* ve Farabi'nin *Al-Medinet'ul Fadila (Erdemli Şehir)* gibi eserlerinde, siyasetin iyi hayat anlayışının tesis edilmesindeki aktif rolünü görüyoruz.¹

Modern çağlarla birlikte bireysel iyi yaşamın ilkelerini sorgulayan ahlak (ethics) ile toplumsal bir arada varoluşun ilkelerini araştıran siyaset arasındaki iç içe geçmişliğin, genel olarak, sona erdiği söylenebilir. Modern dönemin ahlak anlayışı ile geçmiş dönemlerin ahlak anlayışı arasında önemli bir farkın olduğunu da söylemek mümkündür. Bu önemli fark, modern düşünürlerin pek çoğunun bireysel iyi hayat anlayışının içeriğine ilişkin geçmiş dönemlerden farklı olan yeni görüşlerinde yatmaktadır. Buna göre, akıl yoluyla keşfedilebilecek veya vahiy yoluyla öğrenilebilecek objektif, tüm bireyler için geçerli, "mükemmeliyetçi" bir iyi hayat anlayışından bahsetmek mümkün değildir. İngiliz düşünür Thomas Hobbes'un sözleriyle, "[e]ski ahlak filozoflarının kitaplarında bahsedildiği gibi *Finis ultimus*, nihai amaç, veya *Summum bonum*, en büyük iyilik diye bir şey yoktur" (Hobbes 1997: 55).

¹ Orta Çağda siyaset ve ahlak arasındaki ilişki hakkında bkz. Lerner & Mahdi 1963. Farabi'nin felsefesinde ahlak ve siyasetin ilişkisi için Türkçe'de bkz. Erdoğan, 1993. Aynı konuda İngilizce'de bkz. Alfarabi, 2001.

Klasik paradigmadan bu kopuşun temelinde büyük ölçüde modern düşünürlerin insan doğasına ilişkin karamsar görüşlerinin yattığı söylenebilir. Bu yeni bakış açısının öncülerinden Makyavel'e göre insanlar esasen kötüdür ve kişisel çıkar arayışı tarafından güdülenirler (Machiavelli 1998: 66). Bir başka modern düşünür olan Michel de Montaigne insanların, klasik filozofların kafasındaki erdemli bir hayat sürmeyi kendisine ideal edinen ahlaki varlıklardan ziyade hayvanlara yakın olduklarını düşünmektedir. İnsanların akıl sahibi varlıklar olması nedeniyle hayvanlardan üstün olmaları şöyle dursun, onlar arzularını kontrol etme konusunda hayvanlardan bile geridedir (Montaigne 1991: 526). İnsan doğasına ilişkin bu karamsar bakış açısına göre toplum, klasik düşünürlerin inandığı gibi insanın sosyal doğasından kaynaklanan doğal bir varlık değildir. İnsan toplumu, daha ziyade, insanların kendi çıkarlarının en iyi toplum halinde yaşamaktan geçtiğini fark etmelerinin ürünüdür. Toplum halinde yaşamaktan kazanılacak olan şey, klasik düşünürlerde olduğu gibi erdemli bir hayat sürmek için sunulan bir imkân olmaktan çok, bireyin canını ve mülkiyetini güvence altına almaktır.

Bu çerçevede mükemmeliyetçi bir ahlak anlayışından mükemmeliyetçi olmayan, minimalist bir ahlak anlayışına doğru bir kayış gözlenmektedir. Rasmussen ve Uyl'un (2005: 30-31) işaret ettiği üzere, bu yeni dönemde ahlaki alanda temel erdem (cardinal virtue) daha iyi (erdemli) davranmanın nasıl mümkün olduğunu bulmamıza yarayan "sağduyu" (*phronesis*) erdemi olmaktan çıkıp bireylerin birbirlerine karşı hak ve yükümlülüklerinin sınırlarını gösteren "adalet" olmuştur. Bu yeni dönemde vurgu, erdemli bir insan olmak için diğer bireylere karşı nasıl davranmamız gerektiğinde değil, hak yemeyen adil bir birey olmak için ne *yapmamamız* gerektiği üzerindedir.

Modern ahlak anlayışının minimalist eğilimi paralelinde siyasetin de misyonu mütevazı bir çizgiye gerilemiştir. Siyaset artık, içinde erdemli bireylerin yetiştirileceği toplumsal koşulları yaratmak yerine, birbirleriyle çatışan çıkarlara sahip bireylerin, birbirleriyle çatışmaya tutuşmadan bu farklı çıkarlarını tatmin edebilecekleri istikrar ortamını tesis etmek misyonuyla sınırlanmıştır. Modern dönemin temel ideolojilerinden biri olan liberalizmin öncülerinden John Locke'un ([1690]1980: 66) sözleriyle, "insanların siyasal birlikler içerisinde bir araya gelmelerinin ve kendilerini hükümetlerin yönetimi altına sokmalarının yüce ve temel amacı mülkiyetlerinin korunmasıdır." Toplumsal varoluşun amacının bireyleri erdemli kişiler yapmak değil fakat onların hayat, özgürlük, mülkiyet gibi sivil çıkarlarını (civil interests) güvence altına almak olduğu bir yerde siyasetin amacı da bu hakları korumakla sınırlıdır. *Hoşgörü Üzerine Bir Mektup*'ta, Locke ([1690] 1990: 19) bu noktayı şu şekilde izah etmektedir:

Yöneticinin tüm yetki alanı sadece bu sivil meselelere ulaşır; tüm sivil iktidar, hak ve hükümlerlik bu şeylerin geliştirilmesi amacıyla bağlanmış ve sınırlanmıştır; sivil iktidar hiç bir biçimde ruhların kurtarılması [amacını kapsayacak şekilde] genişletilemez, genişletilmemelidir.

Modern siyasal düşüncenin temel özelliklerinden birinin aklın gücüne yönelik bir iman olduğunu söylemeliyiz. Bu dönemde insan aklının toplumsal hayatın temelinde yatan kuralları keşfedebilme ve hatta bu kurallara müdahalede bulunabilme yetkinliğinde olduğu düşünülmektedir. Bu anlamda örneğin Karl Marks da modern bir düşünürdür. O da bilimsel yöntemlerle toplumunun işleyiş kurallarının bulunabileceği ve toplumda var olan bozukluklara toplumun işleyişine dair bilimsel yasalar gereğince müdahalede bulunabileceği inancını taşımaktaydı. Aydınlanma Çağı olarak adlandırılan dönemim insan aklının

doğayı ve toplumu doğru olarak anlama gücüne yönelik imanı Karl Marks'ın düşüncesinde de mevcuttur. Antik dönem düşünürlerinden farklı, modern dönem düşünürlerine paralel olarak Marks siyasetin amacının insanları erdemli kılarak mutlu etmek olduğu görüşünde değildir. Siyasetin amacı toplumdaki sömürüye son vermek ekonomik ve sosyal adaleti tesis etmektir.

Modern dönemde yaşayıp fikirlerini kaleme almış tüm düşünürlerin insan hakkındaki bu modern varsayımlardan hareketle birey-toplum, birey-devlet ilişkilerinde modern sonuçlara ulaştığını söyleyemeyiz. Hatırlayacağınız gibi, yine bir sosyal sözleşme teorisyeni olan Jean Jacques Rousseau doğa halinde yaşayan bireyi bencil, kıskanç, babasının ölümünü hemen unutup miras kavgasına düşen bir varlık olarak görmüyordu. Onun “asil yabani” (noble savage) dediği, doğa halinde yaşayan insan yalnız, özel mülkiyet mefhumu olmayan, temel ihtiyaçlarını karşılamakla yetinen ve diğer insanlara karşı acıma hissi olan bir varlıktı. Ancak, sanatlar ve bilimlerin gelişmesi ve özel mülkiyet kurumunun doğması ile doğa halinin birbirlerine eşit ve özgür asil yabancıları yozlaşmıştır. Rousseau'ya göre medeniyet modern düşünürlerin düşündüğü gibi bir ilerleme değil tam tersine bir gerileme, bir bozulmadır.

Evet, Rousseau'nun ifadesiyle insanlar eşit ve özgür doğmuşlar ama bugün her yerde zincirler altındadırlar. Bu durumdan kurtulmanın yolu nedir? Rousseau'ya göre, artık doğa halinin eşitlik ve özgürlüğüne geri dönülemez bir noktadayızdır. Öyleyse yapılabilecek tek şey geçmişin doğal özgürlüğünün yerine bugünün sivil özgürlüğünü koymaktır. Bu da ancak yeni bir toplumsal sözleşme, bir kimseyi başkasını satın alabilecek kadar zengin, başka bir kimseyi de kendini satmak zorunda kalacak kadar fakir kılan geçmişin hak edilmemiş ayrıcalıklarına son veren bir sözleşme ile mümkün olacaktır. İnsanlar siyasal eylemlerle kazandıkları sivil eşitlik ve özgürlüklerini yine bir cumhuriyet rejiminde siyasal olarak aktif kalarak koruyacaklardır. Bu çerçevede Rousseau'nun minimalist bir ahlakı ve buna paralel olarak minimal siyaseti savunan modern düşünürlerden ayrıldığını söyleyebiliriz. Onun için de ahlak ve siyaset, antiklere benzer bir biçimde, iç içe geçmiştir. Onun gerek ahlak anlayışı gerekse de siyaset anlayışı mükemmeliyetçidir.

Modern döneme yönelik bir başka meydan okuma neo-modern olarak sınıflandırdığımız düşünürlerde bulunabilir. Hatırlayacağınız gibi David Hume, Adam Smith, Edmund Burke ve Immanuel Kant gibi düşünürler, erken modern düşünürlerin insan aklına aşırı güvenini şüphe ile karşılamışlardı. Hume ve Smith gibi İskoç Aydınlanmacılarına göre soyut akla dayanılarak bulunabilecek doğal haklardan ve sosyal bir sözleşme ile kurulmuş devletten söz edilemezdi. Mülkiyet, haklar, devlet gibi kurumlar soyut akıl temelinde icat edilmemiş, binlerce yıla yayılan insan tecrübesi içerisinde keşfedilip, insanın çıkarına hizmet ettikleri için muhafaza edilmişlerdir. Onlara göre biz sosyal kurumları icat edemeyebiliriz ama belki onların işleyişlerini açıklayabiliriz. Bu doğrultuda onlar ahlakın, siyasetin ve ekonominin işleyişini, Hayek'in eleştirdiği “kurucu rasyonalizm” (constructivist rationalism) değil ama “evrimci rasyonalizm” (evolutionary rationalism) dediği yaklaşım temelinde açıklamaya çalışmışlardır.

Burke ve Kant da aklın sınırlılıklarına vurgu yapmışlar soyut akla dayalı sosyal mühendislik projelerine karşı çıkmışlardır. Muhafazakâr bir düşünür olarak Burke toplumsal süreçlere siyaset eliyle rasyonel bir plan çerçevesinde müdahale etmenin öngörülemez olumsuz sonuçlara yol açabileceğine inanmış ve devletin sınırlandırılması gerektiğini savunmuştur. Kant, bilginin doğadaki varlıklar ile bizim aklımız arasındaki bir karşılıklılık olduğunun

kesinlikle söylenemeyeceğini, bilmenin Locke'un düşündüğü gibi boş bir levhanın doğaya uygulanması olmayıp belli kalıplara sahip insan aklına doğanın tatbik edilmesi olduğunu düşünür. Buna göre biz dünyayı aklımızın izin verdiği sınırlar içinde anlayabiliriz. Ancak bu ahlak alanında bizim iyi ile kötü arasında akıl temelinde ayırım yapamayacağımız anlamına gelmemektedir. Hatırlayacağınız gibi, Kant, eylemlerimize yön verecek doğru bir ilkeyi aklımıza dayanarak keşfedebileceğimizi düşünür. Buna göre, her birey evrensel bir kural olmasını arzu edeceği bir ilkeye göre eylemde bulunacaktır. Bu "Kategorik Emperatif"tir. Bireyler bu şekilde davranarak ahlaki özgürlüğe de ulaşırlar. Kant'a göre, insanın eyleminin önünde engeller olmaması (negatif özgürlük) onun ahlaki veya rasyonel anlamda özgür olduğu anlamına gelmez. Birey ancak aklının sesine uygun ve kendi koyduğu bir kurala göre yaşadığı, hayatını rasyonel süzgeçten geçirdiği tercihlerle şekillendirdiği, bir başka ifadeyle özerk bir hayat sürdürdüğü sürece gerçek manada özgür olacaktır.

Bu noktada John Stuart Mill'in de Kant'a paralel olarak özerkliği öne çıkarttığını hatırlamalıyız. Mill'e göre, bireyin mutluluğu ancak bireyselliğini elde edebildiği bir yaşam ile mümkündür. Bireysellik de ancak iyi yaşama dair soru sorarak, deneyler yaparak ve akla dayalı tercihlerde bulunarak elde edilir. Bireyin potansiyellerini gerçekleştirebilmesi, kendi biricik doğasına en uygun iyi hayat anlayışını bulabilmesi için, hayat deneylerinde kendisine müdahale edilmemeli, geleneksel iyi hayat anlayışına aykırı olan tecrübeleri hoşgörü ile karşılanmalıdır. Akla duyduğu güven ve geleneğe kuşkucu yaklaşımı ile Mill karşımıza bir Aydınlanma düşünürü olarak çıkmaktadır. Tabii hemen belirtmeliyiz ki, onun bireyselliğe verdiği önem devlet eliyle topluma kökten müdahalelerde bulunulmasına karşı durmasını sağlar. O mükemmelliğe bireyin kendi başına ulaşması gerektiği fikrindedir. Bu çerçevede onun ahlaken minimalist olmayıp mükemmeliyetçi olduğunu ama devletin farklı ahlak anlayışları karşısında tarafsız kalmasını savunması anlamında siyaseten minimalist olduğunu, bu anlamda, genel olarak, modern dönemin ahlak ve siyasetin ayrılığı düşüncesini paylaştığını söylememiz yanlış olmayacaktır.

Post-modern düşünürler, neo-modernlere benzer ama onlardan daha radikal bir şekilde insan aklının evrensel ahlaki değerleri keşfedebileceği fikrini sorgulamışlardır. Postmodernler teorik olarak insan aklına yönelik modern dönemdeki imanı sorgulamakta, aklın gücüne dayanarak yapılmaya çalışılanların insanlara huzur getirmediği tespitini yapmaktadırlar. Postmodern düşünürlerin öncülerinden Friedrich Nietzsche'ye göre, aslında insan aklına yönelik bu güvenin tarihi, Sokrates'in geleneksel değerleri mantık temelinde sorgulamaya başladığı döneme kadar geri gitmektedir. Hatırlanacağı gibi Sokrates, Atinalılara yönelttiği sorularla onların sahip oldukları inançların, toplumsal hayata, ahlaka ve siyasete dair genel kabullerin

rasyonel temelini olmadığını göstermiş ve bu “boş” inanışlar/kabuller/değerlerin yerine akla dayalı objektif değerlerin koyulmasını önermişti.

Orta Çağ'ın başında dinin yükselip felsefeyi tahtından indirmesinden sonra da akla dayalı objektif değerler yerini imana dayalı aşkın değerlere bırakmıştır. Bu anlamda Nietzsche'nin Romalı Volasianus'a benzer bir biçimde antik çağın kendine güvenen, kendi doğrularını kendisi oluşturan, doğanın ve toplumsal hayatın ortaya çıkardığı engellere pragmatik bir biçimde meydan okuyan insanının yerine Hıristiyanlığın boyun eğmeyi erdem olarak gören imanlı insanı koyduğunu düşündüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Antik dünyanın insanının Sokrates öncesinde sahip olduğu ahlak anlayışı “efendi ahlakı” iken bu yeni ahlak “köle ahlakı”dır.

Modern dönemde insanın sorunu bitmiş değildir. İnsan, bilimi imanın yerine koyarak köle ahlakından kurtulamamıştır. Akıl ve gözleme dayalı bilim dinin altını oymuştur ama o kendi kendisini de sorgulayarak zayıflatmaktadır. Yapılması gereken akla dayanmak değil, irade gücüne sahip olmaktır. Ancak iradenin takip edeceği şey Hıristiyan ahlakı olmayacak, belki de *Devlet*'te Thrasymachus'un dediği gibi güçlünün kendi işine gelecek şekilde koyacağı kurallar olacaktır.

Nietzsche'nin modern aklın özgürleştirmekten çok despotizme ve yıkıma yol açtığını iddia etmesinin ardından, Freud daha da ileri giderek insanın rasyonel düşünme kapasitesini sorgulamaya başlamıştır. Aristoteles insanı doğaya uygun yaşayan akıllı ve politik bir hayvan olarak nitelmiş, Descartes ise kendi yeteneklerine hâkim düşünen özne olarak insanı yüceltmıştır. Oysa Freud, insan bilincinin karmaşık yapılarını inceleyerek, öznenin kendisi hakkında bildiğinden farklı, tam olarak hâkim olamadığımız bir yüzü olduğunu ortaya koymuştur. Yirminci

Yüzyıl'ın ikinci yarısı bu sebeple “şüphe çağı” olarak adlandırılmıştır. Bu çerçevede, postmodern yaklaşım, Sokrates sonrası antik dünyada mevcut akıl temelli objektif bir ahlak anlayışının, Orta Çağ'da hâkim iman temelli aşkın ahlak anlayışının ve modern dönemde hâkim bilim temelli genel geçer evrensel değerlerin reddedildiği bunların yerine küçük anlatıların, yerel doğruların ve değerlerin bulunduğu bir ahlak anlayışına ve buna paralel mütevazı çokkültürcü bir siyaset anlayışına sahip olarak karşımıza çıkmaktadır.

Evet arkadaşlar, böylece dersimizin ve dönemin sonuna ulaşmış bulunuyoruz. Güz dönemi ile birlikte toplam bir öğretim yılı boyunca toplum halinde yaşamaktan kaynaklı kolektif ihtiyaçlarımızın en iyi nasıl karşılanabileceğine dair farklı yaklaşımları antik Yunan'dan günümüze uzanan süreçte farklı düşünürlerin düşünceleri/teorilerinde ortaya koyduk. Bunu yaparken fikirlerini incelediğimiz düşünürlerin içinde yaşadığı koşulları da göz önünde bulundurduk. Şüphesiz, farklı tarihsel dönemlerde yaşayan düşünürlerin fikirleri içinde yaşadıkları koşullar tarafından etkilenmiştir. Bu koşullar dönemden döneme farklılıklar göstermektedir. Ancak biz ne düşünürlerin tamamen içinde buldukları koşullar tarafından belirlendikleri ne de bu çevresel farklılıkların günümüz dünyası için dersler çıkartmamızı engelleyebileceği düşüncesinde olmadığımızı en başta belirttik. Eğer aksi düşüncede olsaydık, yaptığımız çalışma sadece farklı düşünürlerin insanların karşılaştıkları toplumsal, siyasal meselelerle ilgili olarak ne düşündüklerini, bir genel kültür meselesi olarak, öğrenmekle sınırlı kalırdı. Oysa biz, içinde yaşadığımız toplumların siyasal, sosyal sorunlarına cevap bulma arayışında geçmişten ne gibi dersler alınabileceği sorusuyla bu araştırmayı yaptık.

Acaba, en iyi siyasal örgütlenme biçimi hangisidir? Monarşi, aristokrasi, demokratik bir monarşi veya demokratik bir cumhuriyet? Adalet, özgürlük, eşitlik ne

anlama gelmektedir? Sosyal adalet diye bir ideal var mıdır? Eğer varsa, bu ideal, toplumsal ilişkilere siyasi yollarla müdahale etmeyi meşrulaştırır mı? Örneğin, Platon, Rousseau, Karl Marks ve John Rawls gibi düşünürler sosyal adalet diye bir idealin olduğuna inandılar ve siyasete bunu gerçekleştirme rolü atfettiler. Özgürlük nedir? Acaba özgürlük bireyin dış müdahaleden masun olmasından mı ibarettir yoksa bireyin özgür olması onun dış müdahaleden masun olmasının ötesinde pozitif anlamda muktedir kılınmasını da gerektirmekte midir? Farklı düşünürler bu sorulara farklı cevaplar vermişlerdir. Thomas Hobbes ve John Locke özgürlüğü bireyin müdahaleden masun olması anlamında negatif özgürlük olarak görürken, Platon, Rousseau, Marks gibi düşünürler bunun özgür olmak için yeterli olmayacağını düşünmüşlerdir. Onlar için özgürlük bireyin yapmaya değer bir şeyi yapabilme gücüne sahip olması anlamında pozitif özgürlüktür.

Siyasetin amacı nedir? Bireyleri erdemli ve bu sayede mutlu mu kılmaktır yoksa onların kendi iyi hayat anlayışlarını, ahlaki kabullerini diledikleri gibi tecrübe edebilecekleri güvenli bir ortam mı sağlamaktır? Antikler siyaseti bireyi erdemli ve mutlu kılmanın aracı olarak görürken, Makyavel, Hobbes ve Locke gibi modernler ikinci görüştedirler. Acaba ahlaka ilişkin genel geçer, evrensel doğrular mevcut mudur? Antik, ortaçağ ve modern dönem düşünürleri bu soruya büyük oranda olumlu cevap verirken bu evrensel doğrulara ulaşmada takip edilecek yol konusunda farklılaşmaktalar. Antikler felsefeye ve bu anlamda aklın gücüne güvenirken, ortaçağ düşünürleri imanı öne çıkartmaktadırlar. Modernler ise daha mütevazı bir ahlak anlayışının bilimin yol göstericiliğinde bulunabileceğini düşünmektedirler. Bu konuda neo-modernlerin ve onlardan daha radikal biçimde post-modernlerin farklı düşündüklerini gördük. Neo-modernler evrensel değerlerin, kurumların olabileceği ancak bunların tecrübeden bağımsız olarak soyut akıl temelinde icat edilemeyeceği

düşüncesini ifade ettiler. Post-modernler hem böyle evrensel değerlerin varlığını hem de insan aklının bu değerleri keşfetme/icat etme gücünü sorguladılar.

Tüm bu sorular/sorunlar insan toplumlarının ilk ortaya çıktığı günden beri bizimle birlikte. İnsanlık Sokrates'ten günümüze bu sorulara sistematik olarak cevap bulmaya çalışmakta. Bu derste biz bu çabanın yani siyaset felsefesinin tarihsel bir analizini gerçekleştirdik. Dilerim, bu sorular ve onlara verilen cevaplar sizin de ilginizi çekmiştir. İçinde yaşadığımız demokratik toplumun sorunlarını düşünürken bu derste öğrendiklerimizin bize ilham vermesi dileğiyle sözlerimi noktalıyorum. Hoşça kalın.

Kaynakça

Hobbes, T. *Leviathan*. eds. Richard E. Flathman and David Johnston. New York: W. W. Norton & Company, 1997.

Locke, J. *A Letter Concerning Toleration* (1689) Amherst: Prometheus Books, 1990.

_____. *Second Treatise of Government* (1690) Ed. by C.B. Macpherson, Indianapolis: Hackett Pub., 1980.

Montaigne, M. de. *The Essays*. Trans. by M.A. Screech as *The Complete Essays*. London: Penguin Books, 1991.

Rasmussen, D. B., D. J. D. Uyl. *Norms of Liberty: A Perfectionist Basis for Non-Perfectionist Politics*. University Park, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2005.